HELSINGIN KÄRÄJÄOIKEUS
Laamanni Tuomas Nurmi **27.9.2016**

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Helsingin käräjäoikeuden lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2017

Tuomioistuinten perusrahoitus on riittämätöntä

Oikeusministeriön hallinnonalan keskeinen ongelma on tuomioistuinten perusrahoituksen riittämättömyys. Lisäksi tuomioistuinten resurssit ovat jo tehtyjen säästöpäätösten vuoksi muutoinkin supistumassa.

Helsingin käräjäoikeudessa työskentelee useita tuomareita määräaikaisella budjettirahoituksella, vaikka näiden tuomarihenkilötyövuosien tarve on pitkäaikaista ja pysyvää. Käräjäoikeuden toiminnan pitkäjänteisen kehittämisen ja myös ratkaisutoiminnan laadun kannalta olisi erityisen tärkeää, että tosiasiassa pitkäaikaiset määräaikaiset käräjätuomarin virat muutettaisiin vakinaisiksi tuomarinviroiksi.

Lainkäytön painopisteen tulee olla käräjäoikeuksissa

Lainkäytön painopiste on 1.10.2015 voimaan tulleiden muutoksenhakua hovioikeuteen koskevien säännösten uudistamisen myötä siirtynyt entistä enemmän käräjäoikeuksiin.

Uudistuksen tavoitteiden saavuttamisen välttämätön edellytys on käräjäoikeuksien toiminnan ja niiden ratkaisujen laadun selkeä parantaminen. Erityisesti tämä koskee niitä käräjäoikeuksia, jotka ovat tällä hetkellä ruuhkautuneet ja jäljessä hallinnonalan käsittelyaika- ja ratkaisutavoitteista.

Yhdenvertaisen oikeusturvan takaaminen ja voimavarojen niukkuus edellyttävät voimavarojen kohdentamista sinne, missä niitä eniten tarvitaan

Helsingin käräjäoikeus on useissa sen toiminnan kannalta keskeisissä asiaryhmissä ruuhkautunut ja käsittelyajat ovat maan pisimmät. Lainkäyttötyössä olennaista on ratkaisujen laatu ja lyhyet käsittelyajat ovat osa laatua.

Helsingin käräjäoikeuden asiamäärät keskeisissä asiaryhmissä ovat suuremmat kuin alueen väestöllinen osuus. Käräjäoikeuden käsiteltäväksi on myös osoitettu useita asiaryhmiä, joissa Helsingin käräjäoikeus on ainoa toimivaltainen tuomioistuin koko maassa (mm. kansainväliset perheasiat, luovutusasiat). Lisäksi harmaa talous on keskittynyt pääkaupunkiseudulle ja siihen liittyvät talousrikosasiat työllistävät merkittävästi nimenomaan Helsingin käräjäoikeutta.

Helsingin käräjäoikeudelle leimaa antavaa ovat poikkeuksellisen laajat ja oikeudellisesti vaativat asiat, mikä erottaa käräjäoikeuden muista Suomen käräjäoikeuksista. Helsingin käräjäoikeudessa käsiteltävien asioiden vaatima työmäärä on monilta osin huomattava ja ns. yksinkertaisten asioiden osuus esimerkiksi rikosasioiden juttukannasta on vähäinen. Asioiden laadusta johtuen vaativia asioita tulisi käsitellä vahvennetuissa kokoonpanoissa. Resurssitilanteen epävarmuus vaikeuttaa osaltaan tällaisten kokoonpanojen käyttöä.

Nykytilanteesta

Helsingin käräjäoikeuden toimintaa on jo useana vuonna rahoitettu Eduskunnan myöntämän lisärahoituksen turvin. Nykyisillä resursseillaan (mukaan luettuna em. lisärahoitus) käräjäoikeus on pystynyt pitämään saapuvien ja ratkaistujen asioiden määrät suurin piirtein tasapainossa. Helsingin käräjäoikeudessa on ollut alioikeusuudistuksen voimaantulosta vuodesta 1993 lukien useita määräaikaisia käräjätuomarin virkoja. Tälläkin hetkellä muita kuin viransijaisina toimivia määräaikaisia käräjätuomareita on 13. Tilanne on tältä osin sinänsä tyydyttävä. Tasapainotila ei johda jo olemassa olevan ruuhkan purkamiseen. Saapuneiden laajojen riita-asioiden määrä on kuitenkin vuoden 2016 alkupuoliskolla vähentynyt ja käräjäoikeus on nykyisillä resursseillaan pystynyt käynnistämään erityisesti laajojen riita-asioiden ruuhkan purkamisen. Se vaatii kuitenkin sekä aikaa että erityisesti tuomariresursseja.

Resurssitarpeita arvioitaessa on otettava huomioon myös käräjäoikeuden vuotta 2017 koskevat erityistarpeet kuten ns. kartelliasioiden vaatima huomattava työmäärä. Käräjäoikeudessa käsiteltävien vaativien rikosasioiden määrän oletetaan pysyvän vuonna 2017 aikaisemmalla tasollaan. Lisäksi syyttäjänvirastossa on vireillä noin 1.000 käräjäoikeudessa vireille pantavaa asiaa tavoitetilaa enemmän.

Helsingin käräjäoikeuden käsiteltäväksi on osoitettu uusia asiaryhmiä. Eräät kansainväliset perheoikeudelliset asiat ja kaikki rikosperusteiset luovutusasiat siirtyivät vuoden 2016 alusta lukien käsiteltäviksi Helsingin käräjäoikeudessa. Yksin mainitut lisätehtävät olisivat edellyttäneet työmäärän lisäystä vastaavien lisähenkilöstöresurssien osoittamista käräjäoikeudelle.

Lukuisilla Helsingin käräjäoikeudessa käsiteltävillä asioilla on kansainvälisiä liittymiä niin riita- kuin rikosasioissa. Kansainvälistyminen on muutoinkin merkittävästi lisännyt käräjäoikeuden työmäärää. Erityisen selvästi tämä on viime aikoina tullut esille pakkokeinoasioiden käsittelyssä.

Helsingin käräjäoikeudessa työyhteisön ongelmana pidetään suurta työmäärää ja sen aiheuttamaa kiirettä. Myös työterveyshuolto on ollut huolissaan työuupumuksesta käräjäoikeudessa. Selvää on, että nykyisessä tilanteessa käräjäoikeuden resurssien vähentäminen vaarantaa henkilökunnan työhyvinvointia ja käräjäoikeuden toimintaedellytyksiä.

Digitalisaatio etenee. Oikeushallinnon alalla on vireillä AIPA-hanke, jonka tavoitteena on luoda yhtenäinen järjestelmä, jossa muun ohessa käräjäoikeudet käsittelevät sähköisesti kaikki lainkäyttöasiat asian vireille tulosta sen ratkaisemiseen ja arkistointiin saakka. Digitalisaatio merkitsee voimakasta kulttuurin muutosta ja johtaa toimintojen, menettelytapojen ja organisaation uudelleentarkasteluun.

Digitalisaatio tulee vuonna 2017 sitomaan merkittävästi käräjäoikeuden resursseja esimerkiksi välttämättömän koulutuksen vuoksi. Uusien toimintatapojen omaksuminen vaatii myös aikaa. Nämä resurssit ovat pois käräjäoikeuden ydintehtävästä lainkäyttötyöstä. Pitemmällä aikavälillä digitalisaation voidaan arvioida lisäävän käräjäoikeuden toiminnan tuottavuutta.

Oikeusministeriö on itse ehdotuksessaan talousarvioesitykseksi 2017 lausunut, että oikeudenkäynnin painopisteen tulee olla ensimmäisessä oikeusasteessa ja että laadukkaasti toimiva ensimmäinen oikeusaste lisää luottamusta ja vähentää tarvetta muutoksenhakuun (OM:n ehdotus 9.8.2016 s. 17).

Rikosasioista

Rikosasioissa (sis. pakkokeinot) Helsingin käräjäoikeuden osuus (vuonna 2015 15,3 %; 1.1.-30.6.2016 14,4 %) koko maan vastaavista asioista on enemmän kuin väestömäärän mukai-

nen osuus (11,4 %) edellyttäisi. Vuoden 2016 ensimmäisen vuosipuoliskon lukujen perusteella saapuvien rikosasioiden määrän voidaan ennakoida jäävän arvioitua alhaisemmaksi. Huomioon on kuitenkin otettava, että syyttäjänvirastolta saatujen tietojen mukaan siellä on vireillä noin 3.000 rikosasiaa, jotka ovat tulossa vireille käräjäoikeudessa. Hyvänä työtilannetta voitaisiin pitää silloin, kun mainittujen syyttäjänvirastossa vireillä olevien asioiden määrä olisi noin 2.000 asiaa. Rikosasioita on vuoden 2016 alkupuoliskolla ratkaistu enemmän kuin niitä on saapunut. Vireillä olevien asioiden määrä on siten hieman laskenut. Kehitys on ollut myönteinen.

Helsingin käräjäoikeudessa rikosasiat ovat oikeudellisesti hankalampia ja laajempia kuin maassa keskimäärin. Helppojen rikosasioiden (kuten liikennejuopumus) osuus juttukannasta on vähäinen. Kirjallinen menettely ei myöskään ole Helsingissä käräjäoikeuden aktiivisista ponnisteluista huolimatta toteutunut samassa määrin kuin muissa käräjäoikeuksissa. Lisäksi asiakkaiden, ennen kaikkea rikosasioiden vastaajien, tavoitettavuus on Helsingissä selkeästi heikompaa kuin muualla Suomessa.

Helsingin käräjäoikeuden ongelmana ovat poikkeuksellisen laajat ja vaativat rikosasiat, erityisesti talousrikosasiat, ja niiden kohtuuttoman pitkät käsittelyajat. Käräjäoikeus on yhteistyössä poliisin ja syyttäjien kanssa pyrkinyt eri tavoin nopeuttamaan ja tehostamaan laajojen talousrikosasioiden käsittelyä. Vanhojen asioiden määrä on hitaasti laskenut. Kehityksen suunta on oikea. Asioiden määrä on kuitenkin edelleen huomattavan korkea.

Käräjäoikeudessa käsiteltävien vaativien rikosasioiden määrän oletetaan pysyvän vuonna 2017 aikaisemmalla tasollaan. Syyskuussa 2016 aloitetaan pääkäsittely eräässä huomattavan laajassa rikosasiassa. Pääkäsittelyn arvioidaan kestävän vuoden 2017 lopulle asti. Yksin kysymyksessä olevan asian käsittelyn voidaan ennakoida vuoden 2017 aikana vaativan 3 käräjätuomarin koko vuoden työpanoksen. Vuoden 2017 alussa on tarkoitus aloittaa pääkäsittely myös esimerkiksi ns. taideväärennysjutussa. Sen pääkäsittelyn arvioidaan kestävän pitkälle kesään 2017 asti.

Harmaa talous on pitkälti keskittynyt pääkaupunkiseudulle. Sen torjunta on tärkeää ja siihen liittyvät talousrikosasiat työllistävät edelleen merkittävästi Helsingin käräjäoikeutta. Syyttäjänvirasto on keskittynyt laajojen talousrikosasioiden ruuhkan purkamiseen eli siis harmaan talouden juttuihin.

Yhteenvetona voidaan todeta, että saapuvien rikosasioiden määrän hienoisesta vähenemisestä huolimatta rikosasioista käräjäoikeudelle aiheutuva työmäärä ei ole vähentynyt.

Pakkokeinoasiat

Pakkokeinouudistus vuonna 2014 toi erityisesti Helsingin käräjäoikeuteen uusia käsiteltäviä asioita. Pakkokeinoasioiden määrä on viimeisten 10 vuoden aikana kaksinkertaistunut ja asiat ovat muuttuneet oikeudellisesti entistä olennaisesti vaativammiksi. Lisäksi Helsingin käräjäoikeuden käsiteltäviksi ovat vuoden 2016 alussa siirtyneet kaikki rikosperusteiset luovutusasiat. Ne ovat oikeudellisesti vaativia. Käräjäoikeuden käsiteltäväksi on tulossa myös uusia asioita, koska Suomi on sitoutunut saattamaan voimaan eurooppalaista tutkintamääräystä koskevan direktiivin 22.5.2017 mennessä. Tutkintamääräystä koskevassa hallituksen esityksessä asioita esitetään keskitettäväksi Helsingin käräjäoikeuteen. Pakkokeinoasioiden määrän voidaan arvioida lisääntyvän merkittävästi myös nykyisen pakolaistilanteen vuoksi. Ulkomaalaislain mukaisten säilöönottoasioiden määrän arvioidaan kasvavan noin 400 asialla.

Riita-asioista

Helsingin käräjäoikeuteen saapuneiden laajojen riita-asioiden prosentuaalinen osuus on koko 2000-luvun ollut lähes neljännes koko maan vastaavista asioista eli merkittävästi suurempi kuin väestömäärän mukainen osuus edellyttäisi.

Helsingin käräjäoikeuden käsittelemät riita-asiat ovat eri syistä (mm. oikeuspaikkasopimukset) johtuen usein myös oikeudellisesti vaativampia kuin yleensä käräjäoikeuksissa. Tämä käy ilmi esimerkiksi siitä, että kaikista Helsingin käräjäoikeudessa (1.1.-30.6.2016) ratkaistuista laajoista riita-asioista yli 48 prosenttia kuului kolmiportaisella asteikolla vaativuusluokkiin 2 tai 3. Helsingissä käsitellään runsaasti myös ennakkotapausluonteisia asioita, esim. kartelliasioita.

Esimerkkinä voidaan mainita, että Helsingin käräjäoikeudessa on vuoden 2016 alussa ollut vireillä noin 1.780 ns. puukartelliasiaa. Lukumääräisesti merkittävä osa niistä on ratkaistu. Kuluvana syksynä ja keväällä 2017 on alkamassa kaksi erillistä huomattavan laajaa puukartelliasioiden pääkäsittelyä. Toisessa niistä on käsiteltävänä noin 550 kannetta. Puukartelliasiat on tarkoitus saada ratkaistuksi vuoden 2017 aikana. Asiat käsitellään täysilukuisessa eli kolmen tuomarin kokoonpanossa. Yksin mainittujen asioiden käsittely tulee vuonna 2017 sitomaan merkittävästi käräjäoikeuden tuomariresursseja ja asioiden huomattava määrä huomioon ottaen myös sihteeriresursseja.

Laajojen riita-asioiden työmäärä on huomattava. Helsingin käräjäoikeudessa riita-asiat ovat lisäksi oikeudellisesti hankalampia ja laajempia kuin maassa keskimäärin. Kesäkuun lopussa 2016 vanhoja, yli vuoden vireillä olleita laajoja riita-asioita oli käräjäoikeudessa vireillä 2.730 asiaa eli noin 70 prosenttia koko maassa yli vuoden vireillä olleiden asioiden määrästä.

Laajat ja vaativat asiat

Helsingin käräjäoikeuden vähintään viikon kestävät pääkäsittelyt ovat jo useiden vuosien ajan vaatineet niin rikos- kuin riita-asioissakin merkittävän osan käräjäoikeuden tuomarityövoimasta. Vuonna 2017 tilanne näyttää jatkuvan samankaltaisena.

Helsingin hovioikeuspiirin käräjäoikeuksissa on toukokuussa 2016 ollut vireillä 29 sellaista asiaa, jossa pääkäsittelyn on käräjäoikeudessa arvioitu kestävän vähintään 10 päivää. Lähes kaikki eli 27 mainituista asioista on vireillä Helsingin käräjäoikeudessa. Syyskuussa 2015 kerrottuja asioita oli hovioikeuspiirin käräjäoikeuksissa vireillä yhteensä 22 ja niistä 19 oli vireillä Helsingissä. Laajojen ja vaativien asioiden käsittely on voimakkaasti keskittynyt nimenomaan Helsingin käräjäoikeuteen. Lisäksi asioiden määrä näyttää merkittävästi lisääntyneen. Joukossa on myös poikkeuksellisen laajoja asioita.

Vielä voidaan todeta, että hovioikeuspiirin käräjäoikeuksissa oli toukokuussa 2016 vireillä yhteensä 41 asiaa, joissa pääkäsittelyn on arvioitu kestävän 5-9 päivää. Viimeksi mainituistakin asioista 31 oli vireillä Helsingin käräjäoikeuksissa. Myös tässä jutturyhmässä Helsingin osuus on merkittävästi suurempi kuin sen osuus asiamäärien perusteella arvioituna olisi.

Vahvennetut kokoonpanot

Kolmen tuomarin kokoonpanojen ja rikosasioissa myös muiden ns. vahvennettujen kokoonpanojen tarve on ollut jatkuva. Tällä hetkellä resurssitilanne ja siihen kohdistuva epävarmuus vaikeuttaa merkittävästi vahvennettujen tuomarikokoonpanojen käyttöä. Sitä olisi vaativissa riita- ja rikosasioissa ratkaisujen laadun parantamiseksi sekä käsittelyn tehostamiseksi lisättävä. Vahvennettujen kokoonpanojen käyttämisen tulisi oikeusturvan, oikeudenkäyn-

nin sujuvuuden ja tehokkuuden toteutumiseksi sekä työssä jaksamisen turvaamiseksi perustua asian laatuun sekä laajuuteen. Näin myös lainsäätäjän tavoite lainkäytön painopisteen siirtämisestä käräjäoikeuteen toteutuisi nykyistä paremmin.

Yhteenveto

Helsingin käräjäoikeuden toimintaa on kuluvana vuonna rahoitettu Eduskunnan myöntämän lisärahoituksen turvin. Käräjäoikeus on käyttänyt saamansa määrärahat tehokkaasti. Lisärahoituksen avulla käräjäoikeuden työtilanne on saatu pidettyä hallinnassa ja käräjäoikeus on voinut keskittyä ratkaisemaan pitkään esitutkinnassa ja syyttäjällä viipyneitä laajoja talousrikosasioita.

Lisärahoitus Helsingin käräjäoikeudelle vuodelle 2017 on välttämätöntä. Vuonna 2017 erityisesti lainkäyttöhenkilöstön vähennykset Helsingin käräjäoikeudessa eivät ole mahdollisia. Muutoin käräjäoikeuden työtilanne muodostuu entistä vaikeammaksi. Jo tällä hetkellä Helsingin käräjäoikeuden käsittelyajat ovat edellä todetuin tavoin useissa asiaryhmissä merkittävästi maan muita käräjäoikeuksia pitemmät. Kansalaiset eivät näin ollen etenkään laajoissa asioissa saa Helsingin käräjäoikeudessa perustuslain heille takaamaa oikeusturvaa kohtuullisessa ajassa.

Perustuslakivaliokunta on lausunnossaan (29/2014 vp s. 2) todennut, että oikeusturvan toteuttamisesta vastaavien viranomaisten perusrahoitus on turvattava hankalassakin taloustilanteessa ja toimintamenojen vaikutukset oikeusturvaan tulee arvioida huolellisesti. Valiokunta on edelleen lausunnossaan (20/2014 vp) hallituksen vuosikertomuksesta 2013 lausunut seuraavaa: ”Valiokunta painottaa tarvetta ohjata voimavaroja alioikeuksien toiminnan turvaamiseen ja kehittämiseen. Asioiden perusteellinen ja huolellinen käsittely alioikeuksissa vähentää tarvetta muutoksenhakuun ja siten asian käsittelyn kokonaiskustannuksia. Erityisen huolissaan valiokunta on ruuhkaantuneiden alioikeuksien toiminnasta. Ruuhkautuneiden alioikeuksien tilannetta on jo muutaman vuoden ajan helpotettu eduskunnan antaman lisärahoituksen turvin. Tällainen tilapäisrahoitus lisää osaltaan määräaikaisten tuomarin virkojen käyttöä, mitä ei voida pitää asianmukaisena. Valiokunta korostaa, että tuomioistuinten pitkäjänteinen toiminta tulee turvata riittävän perusrahoituksen avulla.”

Liitteet

Liite 1: Helsingin käräjäoikeudessa vireillä olevat rikosasiat, joiden esitutkinnan aloittamisesta yli 2 vuotta ja yli 3 vuotta ja jotka ovat olleet vireillä yli vuoden.
Liite 2: Helsingin käräjäoikeuteen saapuneet riita-asiat vaativuusluokittain 2012–2016
Liite 3: Helsingin käräjäoikeuteen saapuneet varsinaiset rikosasiat vaativuusluokittain 2012–2016

Helsingin käräjäoikeudessa vireillä olevien niiden rikosasioiden määrä, joiden esitutkinnan aloittamisesta on yli 2 vuotta (tarkasteluaika elo-syyskuu)

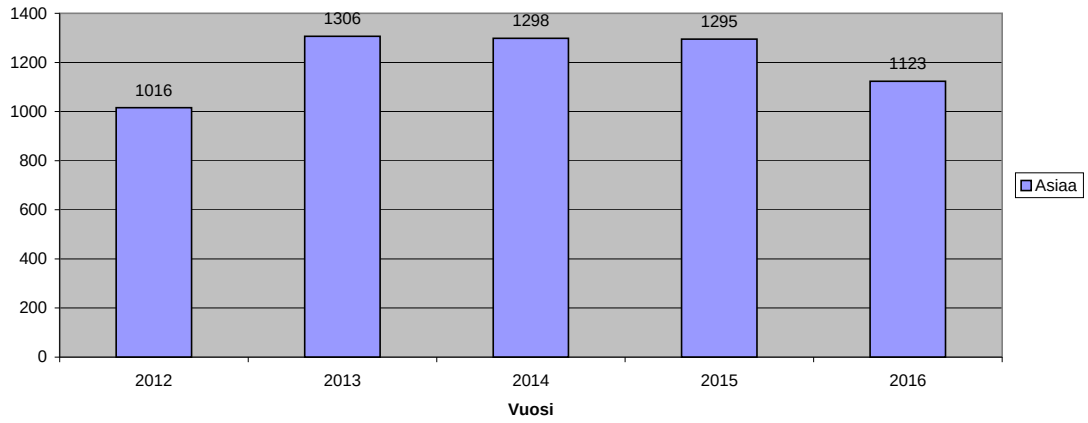

Niiden rikosasioiden määrä, joiden esitutkinnan aloittamisesta on yli 3 vuotta ja jotka ovat olleet Helsingin käräjäoikeudessa vireillä yli vuoden (tarkasteluaika elo-syyskuu)

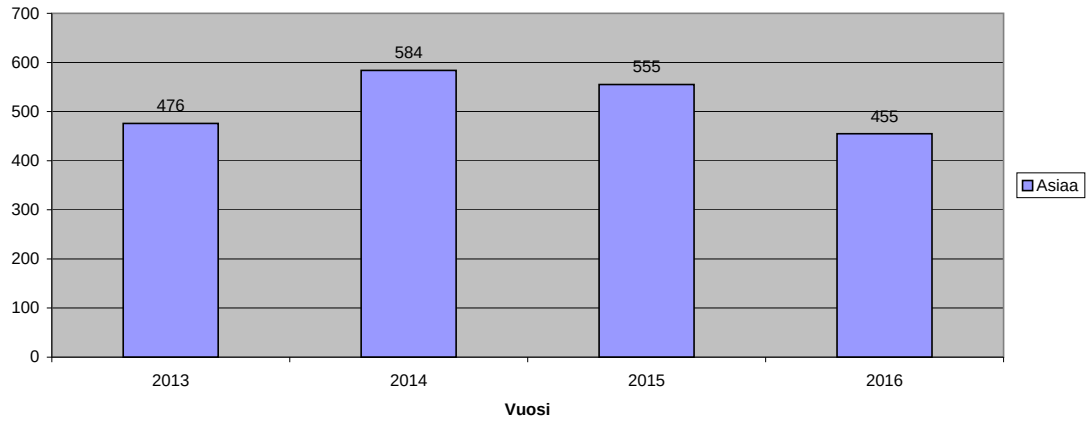

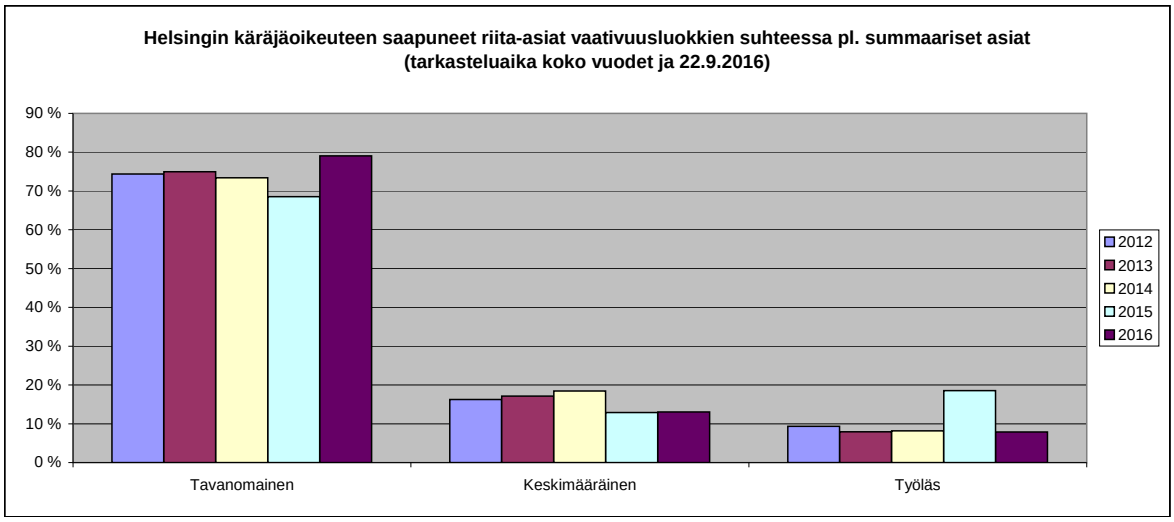
Helsingin käräjäoikeuteen saapuneet riita-asiat vaativuusluokkien suhteessa pl. summaariset asiat
(tarkasteluaika koko vuodet ja 22.9.2016)
90 %
80 %
70 %
60 %
50 %
40 %
30 %
20 %
10 %
0 %
Tavanomainen
Keskimääräinen
Työläs
2012
2013
2014
2015
2016

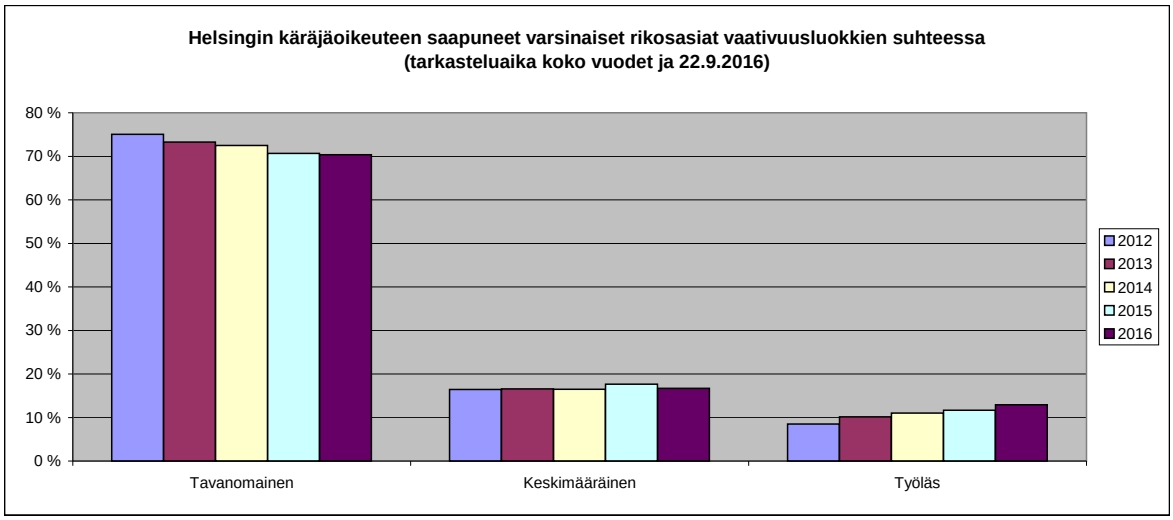
Helsingin käräjäoikeuteen saapuneet varsinaiset rikosasiat vaativuusluokkien suhteessa
(tarkasteluaika koko vuodet ja 22.9.2016)
80 %
70 %
60 %
50 %
40 %
30 %
20 %
10 %
0 %
Tavanomainen
Keskimääräinen
Työläs
2012
2013
2014
2015
2016